

Fred Janssen, Hans Hulshof & Klaas van Veen. (2016). *Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs: Praktisch gereedschap om je onderwijsrepertoire te blijven uitbreiden*. Leiden: ICLON; Groningen: Lerarenopleiding RUG. Isbn 978 90 823 1411 3, gratis download via <bit.ly/lm-dif>, 311 blz.

GEDIFFERENTIEERD VAKONDERWIJS Hele taak eerst en hulp op maat

Leergangen banen de leerweg. Dat doen ze voor de leerlingen, maar ook voor de docenten, die zich gewillig of kritisch aan de leiband van de leergangauteurs laten meevoeren. Voor zover er verschillende leerwegen zijn, worden die door de uitgever meestal verdeeld over verschillende uitgaven voor verschillende schooltypes: externe differentiatie.

Bij veel vakken leidt de leergang in cycli via een aantal deeltaken naar een complete taak. De opdeling in deeltaken is dan door de leergang voorgeprogrammeerd. Maar niet elke leerling heeft alle vastgelegde tussenstappen nodig. Daar gaan normaal gesproken kansen verloren om intern gedifferentieerd onderwijs te realiseren. Zo niet bij de docent die de leerlingen en zichzelf uitdaagt en uitgaat van het eigenwijze idee 'hele taak eerst'. Regel 1: 'Start de introductie van nieuwe leerstof met de introductie van de hele taak. Hiervoor kan doorgaans een bestaande hele taak naar voren worden gehaald (omdraaien).' Regel 2: 'Beschouw alles wat je normaal in de lessen doet en aanbiedt als hulp voor het maken van de hele taak. Geef alle leerlingen vervolgens alleen de hulp die ze nodig hebben (selectief weglaten)' (p. 16).

Dit is het kernconcept van *Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs*, dat met steun van OCW tot stand is gekomen als resultaat van een Leids-Gronings project 'Excelleren door differentiëren' in het kader van het 'Plan van aanpak Toptalenten' van staatssecretaris Sander

Dekker. Dat loopt van 2014 tot 2018 en waaiert uit in een reeks van initiatieven, waarin de professionalisering van leraren een belangrijke plaats inneemt.

Docenten van alle vakken vormen de doelgroep van dit boek, waarbij geen schooltypes worden gespecificeerd. Uit de voorbeelden blijkt een dominantie van havo en vwo, hoewel ook enkele voorbeelden voor het primair onderwijs (taal en rekenen) worden gegeven.

In aanzet is gekozen voor een praktische insteek, gericht op docenten: deel 1 biedt 42 pagina's 'Praktische uitwerking' in acht hoofdstukken, deel 2 biedt 32 pagina's 'Theoretische verantwoording' in vier hoofdstukken, deel 3 biedt 217 pagina's 'Vakspecifieke uitwerkingen' voor vijftien vakken in evenveel hoofdstukken.

In deel 1 worden docenten van alle vakken aangesproken, die dan langs voorbeelden uit uiteenlopende vakken worden geleid. Deel 3 nodigt uit om alleen de voorbeelduitwerkingen voor het eigen vak te lezen. De titel van deel 2 'Theoretische verantwoording' zal door veel docenten opgevat worden als een uitnodiging tot overslaan, waarmee ze niet helemaal ongelijk hebben. Grote delen ervan richten zich meer tot onderwijskundige en vakdidactische theoretici en vernieuwers, en dat zijn vaak anderen dan praktiserende docenten.

In dat deel 2 staat veel behartigenswaardigs over de oorzaken van het falen van veel onderwijsvernieuwingsvoorstellen, maar in enkele opzichten slaan die

ook terug op dit boek. Het is niet makkelijk om de gulden middenweg te vinden tussen concrete toepassing en theoretische onderbouwing, zo blijkt uit de presentatie en uitwerking van het hele-taak-eerstconcept. Het principe wordt in deel 1 helder en toegankelijk uiteengezet: vier 'bouwstenen' (uitleg, uitgewerkt voorbeeld, hele taak, deeltaak) en twee 'regels' ('hele taak eerst door omdraaien', 'hulp op maat door selectief weglaten'), en dat dat een 'generatieve toolkit' genoemd wordt, alla – de term wordt duidelijk uitgelegd. Maar onverhoeds slaan onderwijskundige abstractie en jargon toe. Hoofdstuk 6 (nog steeds in deel 1 'Praktische uitwerking') introduceert 'Twee uitbreidingssets bouwstenen: onderwijsperspectieven en vakperspectieven': onderwijskundig en vakdidactisch interessant, althans voor de drie uitgewerkte vakken biologie, geschiedenis en Nederlands, maar de lespraktijk is opeens ver weg.

Alleen wie zich toch door deel 2 'Theoretische verantwoording' heen werkt, krijgt de nodige toelichting op 'onderwijsperspectieven'. De auteurs laten zien 'dat de algemene didactiek veel waardevolle inzichten heeft opgeleverd die van toepassing zijn voor alle schoolvakken. Vakdidactiek is echter veel meer dan slechts toegepaste algemene didactiek' (p. 74). Dat is een waardevolle constatering die door veel onderwijskundigen genegeerd werd en nog wordt. Maar in dit boek blijft voor veel vakken onduidelijk wat onder die 'vakperspec-

Foto op de voorkant van het besproken boek

tieven' verstaan moet of kan worden. Voor Nederlands wordt een opsomming gegeven (p. 36-37), voor de moderne vreemde talen niets. Het boek komt al helemaal niet toe aan bijvoorbeeld een samenhangende schets van de (al of niet uiteenlopende) rol(len) die literatuur speelt bij de klassieke talen, Nederlands en de moderne vreemde talen.

Het meest sprekend voor docenten zijn uiteraard de uitwerkingen voor het eigen vak in deel 3. De mvt-voorbeelden deinen mee op de golven van de taakgerichte aanpak. De taak blijkt vaak neer te komen op een presentatie door de leerlingen. Het mvt-literatuuronderwijs schittert door afwezigheid. Kennis van land en samenleving of (inter)culturele vorming komt voor het voetlicht in een lesvoorbeeld over politieke partijen.

De voorbeelden voor taal en Nederlands zijn meer gevarieerd: van

soep maken in de jongste groepen tot een boekpresentatie in de bovenbouw van het primair onderwijs; van synoniemen in een ongespecificeerde klas, via taalvarianten in het Koningslied in vwo 3 tot spreken voor publiek (betoog) voor vwo 4. Een literatuurvoorbeeld voor vwo 2 laat zien hoe een analyse van het spel met Bijbelcitatoren in Wolkers' *Terug naar Oegstgeest* anders aangepakt kan worden dan in de leergang.

De docent die leerlingen confronteert met 'hele', complexe taken loopt het risico niet alle hulpbehoeftes te (h)erkennen en afhakers c.q. meelifters te creëren. Voor dat risico van te veel uitdaging, leidend tot een *survival of the fittest*-didactiek, had wel meer gewaarschuwd mogen worden.

Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs is een inhoudelijk rijk boek met een aansprekend kernconcept en een interes-

sante theoretische onderbouwing, maar het spreekt zeer uiteenlopende lezersgroepen aan, zonder naar doelgroep differentiërende leeswijzer. Het confronteert zijn lezers met de hele leestaak, maar biedt nauwelijks hulp op maat: een *survival of the fittest*-presentatie. Het is ook jammer dat het weinig expliciete aandacht schenkt aan het basisprobleem van interne differentiatie: hoe organiseer ik groepswork zodanig dat iedereen zinvol en ongeveer even lang bezig is?

Ik hoor de praktiserende docenten al vragen naar differentiërend leer materiaal op hele-taak-eerstbasis. Ik denk dat de weg naar onderwijsinnovatie door educatieve uitgeverij, leergangauteurs en andere materiaalmakers gebaand wordt. Waarom richten zo weinig onderwijsvernieuwers zich op die doelgroep?

De taalschoolmeesters onder ons kunnen lichtelijk geïrriteerd raken door de slordige eindredactie van dit boek. 'Deze eigenschap noemt hij bijna separaerbaarheid en wordt de laatste twee decennia aangeduid met de term *modulariteit* (...)' (p. 85). Een gezamenlijk onderzoek naar de spellingregels voor samenstellingen werd door het hooggeleerde auteursteam niet geëntameerd. Zo wordt op een en dezelfde p. 48 geschreven over 'hele taak ontwerpschema' en 'hulp-op-maat ontwerpschema', op p. 49 gevolgd door 'hulp op maat schema'. Zijn zulk onderzoek, consequente spelling en zorgvuldige eindredactie te veel gevraagd van de Leids-Groningse academische vrijheid? EK